

Voor de in dit boek gekozen benadering zijn verder goede argumenten aan te voeren. Zij past naadloos in de tegenwoordig grote waardering voor de rol van de zogeheten *civic society*. De Amerikaanse politicoloog Robert D. Putnam heeft bij voorbeeld geprobeerd te bewijzen dat het verschil in economisch succes tussen Noord- en Zuid-Italië grotendeels verklaard kan worden uit de eeuwenlange groei van zo'n *civic society* in het Noorden, en de afwezigheid ervan in het Zuiden (zie: *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy* (Princeton, 1993); zie ook zijn recente *Bowling alone. The collapse and revival of American community* (New York, 2000)). In Noord-Italië zijn mensen lid van talrijke organisaties, die zo een dicht netwerk van maatschappelijke verbanden bieden. Al noemt Dorren zijn werk niet, men herkent in haar beschrijving van het Haarlemse corporatieve landschap moeiteloos de kenmerken die volgens Putnam een belangrijke grondslag voor een gezonde samenleving vormen. Maar met Putnams grote theorie deelt Dorrens minutieuze onderzoek een belangrijk tekort. Men kan zich als lezer moeilijk onttrekken aan de indruk van idealisering. Bij Putnam krijgt die bijmaak concrete inhoud wanneer men zich realiseert dat hij volledig voorbij gaat aan het feit dat de Noord-Italiaanse *civic society* ook een goede voedingsbodem vormde voor het fascisme. Bij Dorren gebeurt iets dergelijks zodra het besef begint te dagen dat gilden, schutterijen, maatschappelijk actieve kerkgenootschappen en zelfs welwillende magistraten overal in Europa voorkwamen. Waarom waren die in veel Duitse steden aanstichters van pogroms tegen joodse inwoners, en van conflicten tussen burgers en bestuurders die tientallen jaren konden duren, terwijl een stad als Haarlem erin slaagde om dergelijke uitwassen te vermijden? Zou het iets te maken kunnen hebben met de snelle economische groei, juist in de jaren van de grootste verandering? Of lag het aan het feit dat de immigranten zo talrijk waren dat men ze wel moest accommoderen? Of was juist de specifieke politieke rol van het Haarlemse stadsbestuur, verantwoordelijk voor de rust en orde in het eigen domein maar ook mede-verantwoordelijk voor het landsbestuur, de doorslaggevende factor? Dergelijke bepaald niet onbelangrijke vragen wachten ook na dit boek nog steeds op een antwoord.

Maarten Prak

E. van der Woude, *Memorije van 't geen bij mijn tijt is voorgefallen. Met het opzienbarende verslag van haar reis naar de Wilde Kust 1676-1677*, Muller, K. I., ed. (Amsterdam: Terra Incognita, 2001, 152 blz., €13,39, ISBN 90 73893 13 3).

Elisabeth van der Woude kwam uit gegoede kringen in de Heerhugowaard. Ze hield een dagboek bij en als negentienjarige nam ze met haar familie deel aan de stichting van een kolonie in Zuid-Amerika. Doel was het opbouwen van een landbouwnederzetting bij de monding van de rivier de Oyapoc in het huidige Frans Guyana. Elisabeths vader was één van de leiders van deze onderneming. De werving van kolonisten verliep moeizaam. Hoewel 1600 weerbare mannen nodig werden geacht, vertrokken er maar 350 personen, inclusief vrouwen.

Vanwege financieringsproblemen vertrokken de schepen te laat uit Nederland. De aankomst viel daardoor in de regentijd. Door ziektes stierven veel kolonisten, onder wie Elisabeths vader en zus. Meegebracht vee stierf eveneens en proviand bedierf. Onder de bewoners van de kolonie heersten bovendien grote conflicten. Elisabeth greep de kans om terug te keren naar Nederland. Op de terugtocht doorstond ze heelhuids een kaping. Frankrijk was in oorlog met Nederland en kort na Elisabeths vertrek pleegden Fransen van een naburige nederzetting een roofoverval op de kolonie. De bewoners gingen als gevangenen mee en de Nederlandse nederzetting was definitief ten onder gegaan.

Elisabeths aantekeningen over de kolonisatiepoging gelden als het oudst bekende reisverslag van een Nederlandse vrouw. Reeds in 1928 werd het gepubliceerd in een wetenschappelijk tijdschrift. Ook daarna werd het enkele malen geheel of gedeeltelijk gepubliceerd. Het reisverslag is echter onderdeel van een dagboek en het nieuwe van de besproken uitgave is dat het werk zich richt op de inhoud en de historische context van het hele dagboek. Bij de dagboektekst staan woordverklaringen en er zijn uitgebreide toelichtende tekstkaders, bijvoorbeeld over het rampjaar 1672. In oorsprong is deze uitgave een doctoraalscriptie, waarmee de auteur in 1998 de Nationale Scriptieprijs won. De uitgeverij Terra Incognita heeft zich toegelegd op publicaties op het terrein van Nederlandse historische reizen en reisteksten.

Het dagboek vermeldt naast de reis familieaangelegenheden, plaatselijk nieuws en diverse (inter)nationale gebeurtenissen, waaronder veel royalty-nieuws. Elisabeth noteerde de geboorte van haar zeven kinderen, van wie er vier voor hun tweede verjaardag stierven. De laatste aantekening dateert uit 1694. Het dagboek heeft een korte zakelijke stijl, met weinig persoonlijke gevoelens, want het was destijds niet gebruikelijk om veel over emoties te schrijven.

Muller heeft uitgebreid aandacht voor de fysieke staat van het dagboek. Vele foto's laten alle zijden van het object zien. Maar liefst vijf volledige bladzijden zijn paginagroot afgedrukt. Het dagboek bleef bewaard in een familiearchief en berust nu bij het Rijksarchief in Haarlem. De uitgave is uitvoerig geïllustreerd en bevat een uitvouwbare herdruk van een kaart plus een leeslint. Er is een notenapparaat, een bronnenverantwoording en een literatuurvermelding.

Het dagboek is een interessante bron, maar heeft een beperkte omvang en gaat slechts gedeeltelijk over de reis. De publicatie is zowel een bronnenuitgave als een onderzoek naar de kolonisatiepoging. Tevens is het een onderzoek naar het leven van de dagboekschrijfster en haar familie. Tenslotte wordt ingegaan op het dagboek als object.

Mark van Deursen

R. van Oers, *Dutch town planning overseas during VOC and WIC rule (1600-1800)* (Dissertatie Technische Universiteit Delft 2000; Zutphen: Walburg Pers, 2000, 216 blz., €31,31, ISBN 90 5730 104 0).

De sporen van de West-Europese aanwezigheid in het verleden in de andere werelddelen mogen zich, althans in het Westen, in ruime aandacht verheugen. UNESCO, bij welke organisatie de auteur van dit boek werkzaam is, houdt zich actief bezig met 'World Cultural Heritage' en daartoe behoort ook de zogeheten 'mutual heritage', de overblijfselen die in meerdere culturen een rol hebben gespeeld. Ook het Nederlands erfgoed overzee is in trek: zowel in de wetenschappelijke wereld en bij het grote publiek als bij de overheid. Projecten die als 'gemeenschappelijk erfgoed overzee' worden betiteld, kunnen voor flinke subsidies in aanmerking komen. Probleem is dan vaak om te kunnen onderkennen wat als gemeenschappelijke erfgoed gezien mag worden. Het boek van Ron van Oers waarop hij aan de Universiteit van Delft promoveerde, kan voor de keuzeheren en dames voor de periode 1600-1800 in ieder geval een goede leidraad dienen.

Nederlandse vestigingen overzee zijn recentelijk vaker onderwerp van onderzoek geweest van historici. Meestal betreft het studies naar individuele vestigingen waarin de voor historici meer voor de hand liggende vraagstukken onderwerp van studie zijn. Zo publiceerde Wagenaar in 1994 een uitgebreide studie over de VOC-vestiging Galle op Ceylon en waren Batavia en Colombo in 1996 onderwerp van studie voor Raben.

Van Oers voegt met zijn bouwkundige achtergrond een nieuwe invalshoek toe. Op basis van literatuur- en archiefonderzoek selecteerde hij 157 handelsposten waarvan hij er 18 uitkoos